Кримінальний процес та криміналістика

УДК 343.98:343.3

DOI https://doi.org/10.5281/zenodo.20674460

Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України: теоретичні підходи та критерії

Гудима Віталій Валерійович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри судоустрою,
прокуратури та адвокатури
ЗВО Львівський університет бізнесу та права,
м. Львів, Україна, https://orcid.org/0000-0001-6708-3910

Прийнято: 16.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. Сучасні трансформації безпекового середовища, зумовлені воєнними, інформаційними та цифровими викликами, актуалізують потребу перегляду підходів до систематизації кримінальних правопорушень у сфері державної безпеки. Ускладнення механізмів протиправної діяльності, поява нових форм взаємодії з державою-агресором та активне використання цифрового середовища зумовлюють необхідність розвитку криміналістичних інструментів аналізу, здатних забезпечити ефективність розслідування та доказування.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розвиток криміналістичного підходу до класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України з урахуванням змін у законодавстві, правозастосовній практиці та характері злочинної діяльності. Досягнення поставленої мети передбачало розкриття сутності

криміналістичної класифікації, визначення її відмінностей від кримінально-правової, аналіз динаміки правопорушень, узагальнення судової практики та формування системи класифікаційних критеріїв.

Методологічну основу дослідження становили загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема аналіз і синтез, системний підхід, порівняльно-правовий метод, метод узагальнення судової практики, а також елементи криміналістичного моделювання.

У результаті дослідження встановлено, що відбувається перехід від традиційної кримінально-правової моделі до комплексної криміналістичної класифікації, орієнтованої на механізм злочинної діяльності. Виявлено структурні зміни в системі правопорушень, зокрема домінування колаборaційних та інформаційних форм, а також тенденцію до їх гібридизації. На основі аналізу судової практики сформовано криміналістичну класифікацію правопорушень, що враховує форму реалізації, функціональну спрямованість, контекст вчинення та інші значущі ознаки. Аргументовано систему критеріїв класифікації, яка інтегрує як традиційні, так і новітні підходи, що забезпечує більш точну ідентифікацію правопорушень та підвищення ефективності їх розслідування.

У висновках узагальнено теоретичні та прикладні засади криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, доведено її відмінність від кримінально-правової та обґрунтовано ефективність застосування для підвищення результативності доказування і формування типових моделей розслідування в умовах трансформації безпекового середовища.

Ключові слова: криміналістичний аналіз, колаборaційна діяльність, інформаційні загрози, судова практика, кваліфікація діянь, механізм злочинної діяльності, національна безпека, основи національної безпеки.

Forensic classification of criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine: theoretical approaches and criteria

Vitaliy Hudyma,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Department of Judicial System, Prosecution Service, and Legal Profession,
Lviv University of Business and Law,
Lviv, Ukraine, https://orcid.org/0000-0001-6708-3910

Abstract. Modern transformations of the security environment, driven by military, informational, and digital challenges, necessitate a reconsideration of approaches to the systematization of criminal offenses in the field of state security. The increasing complexity of criminal activity mechanisms, the emergence of new forms of interaction with the aggressor state, and the active use of the digital environment require the development of forensic analytical tools capable of ensuring effective investigation and evidence gathering.

The purpose of the study is to substantiate and develop a forensic approach to the classification of criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine, taking into account changes in legislation, law enforcement practice, and the nature of criminal activity. Achieving this objective involved clarifying the essence of forensic classification, distinguishing it from criminal law classification, analyzing the dynamics of offenses, generalizing judicial practice, and developing a system of classification criteria.

The methodological basis of the study includes general scientific and special methods, in particular analysis and synthesis, a systematic approach, comparative legal analysis, the method of generalization of judicial practice, as well as elements of forensic modeling.

The study found that there is a shift from the traditional criminal law model toward a comprehensive criminological classification focused on the mechanisms of criminal activity. Structural changes in the system of offenses have been identified,

in particular the dominance of collaborative and informational forms, as well as a trend toward their hybridization. Based on an analysis of judicial practice, a criminological classification of offenses has been developed that takes into account the form of commission, functional orientation, context of commission, and other significant characteristics. A system of classification criteria is substantiated, integrating both traditional and modern approaches, which ensures more accurate identification of offenses and enhances the effectiveness of their investigation.

The conclusions summarize the theoretical and applied foundations of the criminological classification of criminal offenses against the foundations of Ukraine's national security, demonstrate its distinction from the criminal-legal classification, and substantiate the effectiveness of its application in enhancing the effectiveness of evidence presentation and the development of standard investigative models in the context of a transforming security environment.

Keywords: forensic analysis, collaboration activities, information threats, judicial practice, legal qualification, mechanism of criminal activity, national security, foundations of national security.

Постановка проблеми. Процес становлення інституту використання спеціальних компетентностей у кримінальному провадженні тривав вельми тривалий час – від первісного суспільства, у якому гострі соціальні суперечки, зокрема з ознаками кримінального характеру, врегульовувалися головою общини, фараоном, царем тощо, – до сучасного етапу розвитку правових систем [1, с. 47]. Особливістю сучасної злочинності у сфері національної безпеки є зміщення акценту з матеріальних форм посягань на інформаційні, поведінкові та організаційні прояви, що реалізуються в умовах воєнного стану та тимчасової окупації окремих територій України [2, с. 485]. Це зумовлює появу нових складів кримінальних правопорушень, розширення кола суб'єктів і способів їх учинення, а також ускладнює процес їх кримінально-правової кваліфікації. У таких умовах трансформація ролі професійних компетентностей у виявленні та дослідженні

доказової інформації корелює з нормативними змінами в кримінальному законодавстві, зокрема у сфері регламентації злочинів проти основ національної безпеки.

Водночас наявні підходи до класифікації таких правопорушень, що ґрунтуються переважно на положеннях кримінального права, не завжди забезпечують належний рівень ефективності в практиці розслідування. У зв'язку з цим зростає значення криміналістичної класифікації як інструменту систематизації правопорушень за ознаками, що мають практичне значення для виявлення, фіксації та дослідження доказової інформації. Саме криміналістичний підхід дозволяє врахувати особливості механізму злочинної діяльності, типові моделі поведінки правопорушників, специфіку інформаційного середовища та інші чинники, що визначають ефективність розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс у сфері криміналістичного забезпечення протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України характеризується активним переосмисленням підходів до їх класифікації, розслідування та кваліфікації в умовах воєнних і цифрових трансформацій. Зокрема, Х. Ал-Абабнех та співавтори (H. Al-Ababneh et al.) встановлюють, що застосування технологій Big Data значно підвищує ефективність виявлення протиправної діяльності, що є релевантним для розвитку криміналістичних підходів до аналізу правопорушень [3]. Водночас І. Пацкан обґрунтовує необхідність модернізації криміналістичних методик розслідування злочинів проти національної безпеки з урахуванням умов воєнного стану та нових форм правопорушень [4]. Доцільність побудови криміналістичної класифікації на основі поєднання правових і механізмових характеристик, що дозволяє більш точно відобразити структуру правопорушень, розглянуто І. Костюк (I. Kostiuk) [5]. На значенні наукового забезпечення розслідування як важливого елементу протидії складним формам кримінальної діяльності акцентує С. Тюленєв

(S. Tiulieniev), що свідчить про необхідність системного підходу до їх класифікації [6]. Подібні висновки робить колектив авторів на чолі з А. Шульгою (A. Shulha et al.), визначаючи роль джерел криміналістичної інформації в розслідуванні правопорушень, пов'язаних із воєнними діями, що підсилює значення інформаційного компонента в класифікації [7]. Аналіз нормативно-правових трансформацій та сучасних викликів здійснюють В. Кузнецов та співавтори, обґрунтовуючи необхідність перегляду кримінально-правової політики у сфері національної безпеки [2]. Водночас А. Браун та колеги (A. Brown et al.) доводять, що розвиток цифрових технологій, зокрема Інтернет речей, сприяє ускладненню механізмів злочинної діяльності, що потребує адаптації криміналістичних підходів [8]. Подальший розвиток цих ідей демонструють Н. Джадд та співавтори (N. Judd et al.), обґрунтовуючи можливості застосування штучного інтелекту для встановлення зв'язків між правопорушеннями, що є важливим для формування класифікаційних моделей [9]. Значний внесок у розуміння сучасних тенденцій криміналістики роблять Ф. Брайтінгер та колеги (F. Breitinger et al.), які узагальнюють розвиток цифрової криміналістики та визначають перспективи її застосування [10]. Аналогічно Л. Класен та співавтори (L. Klasén et al.) підкреслюють важливу роль цифрових доказів у розслідуванні правопорушень, що актуалізує необхідність їх урахування у класифікаційних підходах [11]. Доповнюють цей підхід М. Бада (M. Bada) та Дж. Нерс (J. Nurse), акцентуючи на поведінкових та психологічних характеристиках суб'єктів кіберзлочинності [12]. У національному контексті М. Хавронюк здійснює аналіз структури та динаміки злочинності, що дозволяє виявити закономірності її трансформації та визначити напрями удосконалення протидії [13]. Відмінності й спільні риси кримінального законодавства України та країн ЄС демонструє Б. Бондар, що сприяє уточненню підходів до класифікації правопорушень [14]. Водночас колектив авторів на чолі з Г. Дідківською підкреслює значення кримінально-правових ознак у процесі кваліфікації, що

безпосередньо впливає на формування криміналістичних критеріїв [15]. Правову природу державної зради та суміжних правопорушень розкриває В. Стратонов, що дозволяє уточнити їх місце в системі національної безпеки та підходи до їх класифікації [16].

Таким чином, аналіз сучасних наукових джерел свідчить про формування комплексного підходу до дослідження кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, який поєднує кримінально-правові, криміналістичні та цифрові аспекти, що створює підґрунтя для розвитку ефективних моделей їх класифікації та розслідування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри активний розвиток наукових досліджень у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки, низка важливих аспектів залишається недостатньо розробленою. Насамперед це стосується відсутності цілісної криміналістичної класифікації, яка б інтегрувала як кримінально-правові, так і поведінкові, інформаційні та контекстуальні ознак правопорушень. Більшість наявних підходів зосереджена на нормативному аналізі складів злочинів або окремих видах правопорушень, що не дозволяє сформувати системне уявлення про їх взаємозв'язки та механізм реалізації. Окремою нерозв'язаною проблемою є недостатня розробленість критеріїв розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема у випадках поєднання колабораційної діяльності, державної зради, інформаційних і воєнних правопорушень. Наявні дослідження здебільшого фокусуються на кримінально-правовій кваліфікації, тоді як криміналістичні аспекти, зокрема механізм вчинення, функціональна роль суб'єкта, інформаційне середовище, залишаються фрагментарно висвітленими. Це ускладнює формування єдиних підходів у правозастосовній практиці. Зазначені прогалини безпосередньо впливають на ефективність кваліфікації та розслідування, що зумовлює необхідність розроблення системи криміналістичних критеріїв класифікації, а також уточнення підходів до

розмежування суміжних складів з урахуванням механізму та контексту вчинення правопорушень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вдосконалення підходів до класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України на основі поєднання кримінально-правових і криміналістичних підходів, аналізу практики їх застосування та визначення критеріїв, що забезпечують більш точну кваліфікацію і ефективність розслідування.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання:

1) проаналізувати сучасні підходи до кримінально-правової та криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України з урахуванням їх трансформації в умовах воєнного стану;

2) узагальнити судову практику з метою виявлення типових моделей протиправної діяльності та проблем кваліфікації суміжних складів правопорушень;

3) обґрунтувати систему криміналістичних критеріїв класифікації, спрямовану на підвищення точності кваліфікації та ефективності розслідування зазначеної категорії правопорушень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України є важливим інструментом наукового узагальнення та систематизації інформації про злочинну діяльність у сфері державної безпеки. Її значення істотно зростає в умовах трансформації криміногенних загроз, зумовлених появою нових форм і масштабів злочинів, специфікою воєнного стану, труднощами збору доказів на окупованих територіях, а також необхідністю протидії кіберзлочинам та інформаційним диверсіям [4, с. 285]. Окремим проявом таких загроз є посягання на об’єкти енергетичної інфраструктури, що здійснюються у формі фізичних та кібератак, зокрема бомбардувань,

артилерійських обстрілів, ракетних ударів, застосування безпілотників, диверсійних актів, а також втручання в роботу інформаційних систем, які забезпечують функціонування енергетичного сектору [17, с. 212–213]. Важливого значення при цьому набувають збір, фіксація та дослідження криміналістичних даних щодо таких атак, а також можливість їх подальшого використання як доказової інформації в суді. Класифікаційний підхід дозволяє враховувати не лише юридичні ознаки кримінальних правопорушень, але й особливості механізму їх вчинення, складність доказування та специфіку діяльності органів досудового розслідування. Це, відповідно, зумовлює необхідність удосконалення організаційно-тактичного забезпечення розслідування злочинів проти основ національної безпеки та розробки ефективних криміналістичних підходів. У науковому вимірі криміналістична класифікація розглядається як впорядкована система групування кримінальних правопорушень за сукупністю ознак, що мають значення для їх виявлення, аналізу та розслідування. До таких ознак належать спосіб вчинення, інформаційне середовище реалізації, типові джерела доказової інформації, суб'єктний склад і моделі поведінки правопорушників. Це дозволяє розглядати правопорушення не лише як юридичну конструкцію, а і як складний механізм дій та взаємодій, що підлягає криміналістичному аналізу.

У межах цього дослідження під механізмом злочинної діяльності розуміється система взаємопов'язаних дій, способів, засобів та форм поведінки суб'єкта, спрямованих на підготовку, реалізацію та приховування кримінального правопорушення. Водночас контекст кримінального правопорушення охоплює сукупність зовнішніх умов його вчинення, зокрема воєнний стан, тимчасову окупацію територій, інформаційне середовище, характер взаємодії з державою-агресором та використання цифрових комунікацій.

На відміну від кримінально-правової, криміналістична класифікація має

динамічний і функціональний характер. Вона не обмежується диспозиціями статей Кримінального кодексу (далі – КК) України [18], а орієнтується на ознаки, що мають значення для організації й тактики розслідування. Такий підхід забезпечує формування слідчих версій, визначення напрямів доказування та ефективне залучення спеціальних знань, особливо в умовах поширення інформаційно-мережевих форм протиправної діяльності.

Сучасний розвиток кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України зумовлений військово-політичними та технологічними змінами, що спричинили розширення кола криміналізованих діянь і ускладнення механізмів їх реалізації. Законодавчі зміни, пов’язані із запровадженням відповідальності за колабораційну діяльність та несанкціоноване поширення інформації про діяльність Збройних Сил України, суттєво трансформували структуру злочинності та підходи до її кваліфікації [19; 20; 21]. Водночас застосування норм Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України забезпечило процесуальну основу для ефективного розслідування таких правопорушень [22]. У цих умовах змінюється не лише нормативна база, але й характер протиправної діяльності, що дедалі частіше реалізується в цифровому середовищі, що зумовлює необхідність використання методів аналізу цифрових слідів, встановлення технічного втручання та забезпечення належного доказування [23, с. 97]. Це зумовлює необхідність переходу від фіксації кількісних змін до аналізу якісних трансформацій, які визначають специфіку доказування й розслідування. Загалом еволюція правопорушень проти основ національної безпеки відображає перехід від відносно стабільної моделі до складної багаторівневої системи. Починаючи з 2022 року, відбувається ускладнення їхнього змісту, поява нових складів та зміщення акценту в бік інформаційних і колабораційних форм, що зумовлює розширення класифікаційних ознак і формування гібридних моделей протиправної діяльності (табл. 1). Узагальнення наведених даних дозволяє чітко

ідентифікувати переломний етап у розвитку кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, який припадає на 2022 рік і супроводжується подальшим різким зростанням кількості правопорушень у 2023 році, що свідчить не лише про активізацію протиправної діяльності, але й про зміну її характеру.

Таблиця 1

Динаміка кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України за статтями КК України (станом на кінець січня 2020–2026 рр.)

Статті КК України	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**
Усього	538	64	56	701	654	634	538
ст. 109	12	4	2	14	14	18	12
ст. 110	29	24	20	76	63	29	29
ст. 110-2	14	3	2	18	10	12	14
ст. 111	116	28	17	72	106	124	116
ст. 111-1	–	–	–	–	330	253	203
ст. 111-2	–	–	–	–	50	46	40
ст. 113	8	3	2	2	11	27	8
ст. 114	1	1	1	6	4	3	1
ст. 114-1	101	1	2	9	37	97	101
ст. 114-2	14	–	–	–	29	24	14

Джерело: побудовано автором за [24]

Водночас подальша динаміка демонструє поступову стабілізацію кількісних показників, що супроводжується якісною трансформацією структури злочинності. Особливої уваги заслуговує поява нових складів кримінальних правопорушень, зокрема статей 111-1, 111-2 та 114-2 КК України [18], які фактично сформували нове «ядро» правопорушень у цій сфері. Уже у 2024 році спостерігається домінування ст. 111-1, що свідчить про системне поширення колаборaційних форм протиправної діяльності. У

наступні роки ця тенденція зберігається, хоча й супроводжується певним зниженням кількісних показників, що може бути пов’язано зі стабілізацією правозастосовної практики та адаптацією механізмів протидії. Водночас традиційні склади, такі як ст. 109, 110, 113 та 114 КК України [18], поступово втрачають провідне значення, трансформуючись у складники більш комплексних і взаємопов’язаних форм злочинної діяльності. Натомість зростає роль правопорушень, пов’язаних з інформаційною взаємодією, сприянням державі-агресору та використанням цифрового середовища як простору реалізації протиправних дій. Отже, аналіз динаміки кримінальних правопорушень свідчить про зміну їхнього структурного ядра та поступову гібридизацію, що проявляється в поєднанні різних способів вчинення, форм поведінки та каналів комунікації. Це, відповідно, зумовлює необхідність переходу від формально-галузевих підходів до криміналістичної класифікації, до більш комплексних моделей, орієнтованих на механізм злочинної діяльності та практику її розслідування. З огляду на це, подальший аналіз доцільно спрямувати на систематизацію кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України за криміналістично значущими ознаками з урахуванням узагальненої судової практики, що дозволяє виокремити типові моделі протиправної поведінки та сформувати цілісну класифікаційну систему (табл. 2).

ISSN: 3041-2110

Таблиця 2

Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України на основі судової практики

Класифікаційна група	**Критерій класифікації**	**Статті КК України**	**Основні криміналістичні ознаки (за матеріалами судової практики)**
Інформаційно-публічні	Форма реалізації (публічність)	109, 110, 114-1	Поширення інформації серед необмеженого кола осіб через мережу Інтернет, соціальні мережі, ЗМІ
Територіально-сепаратистські	Зміст та спрямованість інформації	110	Заклики до зміни меж території або державного кордону незалежно від настання наслідків
Зрадницько-інформаційні	Функціональна спрямованість (допомога агресору)	111	Передача інформації, що може бути використана на шкоду національній безпеці, незалежно від режиму доступу до неї
Колаборційно-владні	Контекст (окупація) та статус суб’єкта	111-1	Добровільне зайняття посад в окупаційних органах влади як самостійна підстава кримінальної відповідальності
Колаборційно-організаційні	Характер діяльності	111-1	Організація політичних, інформаційних, освітніх заходів у співпраці з державою-агресором
Ресурсно-пособницькі	Характер допомоги	111-2	Передавання матеріальних ресурсів незалежно від форми володіння або контролю над ними
Інформаційно-військові	Предмет посягання(війсь	114-2	Поширення відомостей про переміщення, розташування ЗСУ та

ISSN: 3041-2110

Класифікаційна група	Критерій класифікації	Статті КК України	Основні криміналістичні ознаки (за матеріалами судової практики)
	кова інформація)		інших військових формувань
Військово-перешкоджальні	Спрямованість на обороноздатність	114-1	Публічні заклики до перешкоджання діяльності ЗСУ кваліфікуються як замах
Диверсійні	Спосіб вчинення (активні дії)	113	Вчинення дій, спрямованих на підрив безпеки та функціонування об’єктів
Шпигунські	Суб’єкт та момент закінчення	114	Закінчений злочин з моменту збору інформації з метою передачі
Комбіновані (гібридні)	Сукупність діянь та поєднання форм впливу	109–110, 111–111-2, 114–114-2	Поєднання інформаційних, організаційних, військових та матеріальних форм протиправної діяльності

Джерело: побудовано автором за [25; 26]

Узагальнення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України за криміналістично значущими ознаками, здійснене на основі судової практики, дозволяє виокремити їхню внутрішню структурну диференціацію та сформувати відносно сталі класифікаційні групи. На відміну від формально-юридичного підходу, така систематизація базується на поєднанні критеріїв форми реалізації, функціональної спрямованості, характеру взаємодії з державою-агресором і середовища вчинення правопорушення, що забезпечує більш повне відображення механізмів злочинної діяльності. Аналіз свідчить про домінування інформаційного виміру, що проявляється у формуванні групи інформаційно-публічних правопорушень, пов’язаних із використанням цифрових каналів комунікації та поширенням інформації серед невизначеного кола осіб. У межах цієї групи

виокремлюються територіально-сепаратистські прояви, які відрізняються спрямованістю інформаційного впливу, а також зрадницько-інформаційні діяння, де основним є функціональний аспект – сприяння державі-агресору шляхом передавання відомостей. Істотних змін зазнала група колабораційних правопорушень, що поділяється на владні та організаційні форми залежно від статусу суб'єкта та характеру його діяльності. Паралельно формується сегмент ресурсно-пособницьких діянь, який відображає розширення форм матеріальної підтримки протиправної діяльності. Значну роль відіграють правопорушення військового спрямування, зокрема інформаційно-військові та військово-перешкоджальні, які пов'язані як із поширенням чутливої інформації, так і з підривом обороноздатності держави.

Водночас сучасний етап розвитку характеризується поширенням комбінованих (гібридних) форм кримінальних правопорушень, у межах яких поєднуються інформаційні, організаційні, військові та матеріальні форми протиправної діяльності. Такі прояви охоплюють діяння, передбачені статтями 109–110, 111–111-2, 114–114-2 КК України, та свідчать про ускладнення механізмів злочинної поведінки. Це, у свою чергу, зумовлює труднощі розмежування суміжних складів і потребує комплексного криміналістичного підходу до їх аналізу та кваліфікації.

Практика їх застосування виявляє низку проблем, пов'язаних із розмежуванням складів та оцінкою окремих ознак, що зумовлює необхідність їх узагальнення та подальшого аналізу (табл. 3).

Таблиця 3

Проблеми кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (за матеріалами судової практики)

Проблема кваліфікації	**Суміжні склади (КК України)**	**Основний критерій розмежування**	**Підхід судової практики**

Публічні заклики	ст. 109, ст. 110	Спрямованість дій (повалення влади / зміна території)	Визначальним є зміст повідомлення, а не форма його поширення
Колабораційна діяльність і державна зрада	ст. 111, ст. 111-1	Контекст (окупація) та характер дій	Вирішальним є добровільна участь в окупаційних структурах
Колабораційна діяльність та пособництво	ст. 111-1, ст. 111-2	Характер допомоги (організаційна / матеріальна)	Передача ресурсів утворює самостійний склад злочину
Інформаційні злочини	ст. 114, ст. 114-2	Тип інформації та спосіб дії	Шпигунство – збір/передача; 114-2 – поширення
Сукупність злочинів	ст. 111, ст. 111-1	Самостійність діянь та роль особи	Поєднання функцій і допомоги утворює сукупність

Джерело: побудовано автором за [25; 26]

Систематизація проблем кваліфікації свідчить про те, що основні труднощі виникають не стільки у встановленні фактичних обставин, скільки в їх правильній юридичній інтерпретації. Найбільш складними є випадки, де межі між суміжними складами мають умовний характер і залежать від контексту, функціональної ролі суб'єкта та змісту його дій. Судова практика демонструє поступове формування сталих підходів до розмежування складів, зокрема через акцент на змістовних характеристиках інформації, умовах її поширення, а також характері взаємодії особи з державою-агресором. Водночас зростання кількості гібридних форм правопорушень зумовлює поширення випадків сукупності злочинів, що вимагає комплексного підходу до їх кваліфікації. Очевидною є недостатність виключно кримінально-правових критеріїв для ефективного розмежування складів, що актуалізує

значення криміналістичних ознак, пов'язаних із механізмом вчинення правопорушення, поведінковими моделями та інформаційним середовищем.

З урахуванням виявлених проблем та обмежень кримінально-правового підходу виникає необхідність формування узагальненої системи криміналістичних критеріїв, які дозволяють забезпечити більш точну ідентифікацію та класифікацію кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України (табл. 4).

Таблиця 4

Критерії криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України

Критерій криміналістичної класифікації	**Зміст критерію**	**Криміналістичне значення та роль у класифікації**
Публічні заклики	ст. 109, ст. 110	Спрямованість дій (повалення влади / зміна території)
Колабораційна діяльність та державна зрада	ст. 111, ст. 111-1	Контекст (окупація) та характер дій
Об'єкт посягання	Суспільні відносини у сфері національної безпеки, територіальної цілісності, державної влади	Базовий системоутворювальний критерій, визначає загальну спрямованість правопорушення
Спосіб вчинення правопорушення	Активні дії (диверсія, передавання ресурсів) або інформаційні форми (поширення, передача даних)	Дозволяє ідентифікувати тип механізму злочинної діяльності та обрати відповідні методи розслідування
Контекст вчинення	Умови окупації, воєнного стану, інформаційного протистояння	Новий класифікаційний критерій, що визначає специфіку кваліфікації та відмежування

ISSN: 3041-2110

Критерій криміналістичної класифікації	Зміст критерію	Криміналістичне значення та роль у класифікації
		суміжних складів
Суб'єкт правопорушення	Громадянин України, іноземець, спеціальний суб'єкт (службова особа, представник окупаційної влади)	Визначає можливість кваліфікації за окремими складами та впливає на характер відповідальності
Функціональна роль (функція)	Організаційна, інформаційна, виконавча, координаційна діяльність	Основний сучасний критерій, що відображає роль особи в механізмі злочинної діяльності
Характер інформації	Військова, політична, службова, публічна інформація	Забезпечує розмежування інформаційних складів, зокрема у сфері військової безпеки (ст. 114-2 КК України)
Форма надання допомоги	Пряма (безпосередня участь), опосередкована (через ресурси, логістику, інформацію)	Окреслює критерії відмежування форм сприяння державі-агресору (зокрема ст. 111-2 КК України)

Джерело: побудовано автором

Систематизація криміналістичних критеріїв класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України свідчить про формування багаторівневої моделі їх аналізу, яка поєднує традиційні та новітні підходи. Базові критерії, зокрема об'єкт посягання та спосіб вчинення, зберігають своє фундаментальне значення, однак уже не забезпечують повноцінного відображення сучасних форм злочинної діяльності. Натомість зростає роль контекстуальних і функціональних характеристик, які дозволяють врахувати умови воєнного стану, окупації та інформаційного протистояння, а також визначити місце суб'єкта в загальному механізмі

протиправної діяльності. Особливого значення набувають критерії, пов'язані з характером інформації та формами допомоги державі-агресору, що забезпечують більш точне розмежування суміжних складів кримінальних правопорушень. Водночас виокремлення ознаки гібридності відображає сучасну тенденцію до ускладнення структури правопорушень, які дедалі частіше поєднують різні форми впливу – інформаційні, організаційні та матеріальні. Це зумовлює необхідність переходу до комплексної криміналістичної класифікації, орієнтованої не лише на юридичні ознаки складу, але й на механізм злочинної діяльності загалом.

Таким чином, запропонована система критеріїв формує методичну основу для подальшого розвитку криміналістичних підходів до класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та підвищення ефективності їх розслідування.

Висновки. Проведене дослідження дозволило узагальнити теоретичні та прикладні засади криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України та сформувати цілісне бачення її ролі у сучасних умовах трансформації безпекового середовища. Встановлено, що традиційні кримінально-правові підходи до систематизації правопорушень є недостатніми для адекватного відображення їх сучасної структури, що зумовлює необхідність розвитку криміналістично орієнтованих моделей класифікації. У процесі дослідження розкрито зміст поняття криміналістичної класифікації та обґрунтовано її відмінність від кримінально-правової, що проявляється у функціональній спрямованості на потреби розслідування, динамічності та орієнтації на механізм злочинної діяльності. Доведено, що її застосування забезпечує підвищення ефективності доказування, дозволяє формувати типові слідчі моделі та адаптувати тактичні підходи до розслідування.

Аналіз динаміки кримінальних правопорушень за 2020–2026 роки засвідчив наявність якісного перелому у 2022 році та подальшу

трансформацію структури злочинності, що характеризується домінуванням колаборaційних та інформаційних форм протиправної діяльності. Виявлено зміщення «ядра» правопорушень у бік складів, пов'язаних із взаємодією з державою-агресором та використанням цифрового середовища, що підтверджує тенденцію до гібридизації загроз.

У результаті дослідження обґрунтовано систему критеріїв криміналістичної класифікації, яка містить як базові (об'єкт, спосіб), так і новітні (контекст, функціональна роль, характер інформації, гібридність) ознаки. Їх інтеграція дозволяє забезпечити більш точну ідентифікацію правопорушень та підвищити ефективність їх розслідування.

Перспективними напрямами подальших досліджень є розвиток міждисциплінарних підходів із залученням інструментів цифрової криміналістики, аналізу великих даних та поведінкових моделей, а також формування адаптивних класифікаційних систем, здатних оперативно реагувати на зміну характеру загроз національній безпеці.

Список використаних джерел

1. Тимчишин А. М. Генезис наукових уявлень про спеціальні знання у забезпеченні діяльності органів кримінальної юстиції. *Актуальні питання діяльності підрозділів кримінальної поліції*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький 14 квітня 2023 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2023. С. 45–48. URL: https://dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/06/zbirnyk_materialiv_konferencziyi_ord_ta_ib_14_04_2023.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

2. Кузнецов В., Сийплокі М., Нестерова І. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2023. № 1. С. 483–489. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.84

3. Al-Ababneh H. A., Fedorchuk Y., Tymchyshyn A., Pishchenko G., Hrytsai S. The use of Big Data in the detection of economic crimes in public procurements. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2024. Vol. 102, № 24. P. 8860–8871. URL: https://www.jatit.org/volumes/Vol102No24/3Vol102No24.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

4. Пацкан І. І. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей ККУ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Т. 3. № 83. С. 281–286. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.43

5. Kostiuk I. Forensic classification of military criminal offences and the place of abuse of power or authority by a military official. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 2024. Vol. 14, № 4. P. 66–77. DOI: https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/4.2024.66

6. Tiulieniev S. The current state of scientific support in investigating criminal offenses involving illegal takeover and seizure of enterprises and their assets. *Archive of Criminology and Forensic Sciences*. 2023. Vol. 8, № 2. P. 28–37. DOI: https://doi.org/10.32353/acfs.8.2023.01

7. Shulha A., Tkach A., Murzo Y., Horodetska M., Sokur T. Forensic information sources during the investigation of war crimes. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12, № 71. P. 103–116. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2023.71.11.9

8. Brown A., Tuptuk N., Mariconti E., Johnson S. A systematic review on crimes facilitated by consumer Internet of Things devices. *arXiv*. 2025. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.09618

9. Judd N. A., Tansell A. V., Costello B., Leonard L., Woodhams J., Seymour R. G. Statistical crime linkage: evaluating approaches within the covenant for using AI in policing. *arXiv*. 2025. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2510.03730

10. Breitinger F., Hilgert J.-N., Hargreaves C., Sheppard J., Overdorf R.,

Scanlon M. DFRWS EU 10-year review and future directions in digital forensic research. *arXiv.* 2024. DOI: https://doi.org/10.48550/arXiv.2312.11292

11. Klasén L., Fock N., Forchheimer R. The invisible evidence: digital forensics as key to solving crimes in the digital age. *Forensic Science International*. 2024. Vol. 362. Article 112133. DOI: https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2024.112133

12. Bada M., Nurse J. R. C. Exploring cybercriminal activities, behaviors and profiles. *Applied Cognitive Science and Technology*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-99-3966-4_7

13. Хавронюк М. І. Злочинність в Україні у 2019–2024 роках: рівень, структура, динаміка, прогнози. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 89(3). С. 295–303. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.44

14. Бондар Б. В. Порівняльна характеристика злочинів проти основ національної безпеки України та країн Європейського Союзу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. Вип. 6(53). С. 112–117. DOI: https://doi.org/10.32782/pyuv.v6.2023.22

15. Дідківська Г. В., Бондаренко А. М., Мізецька Д. Г. Актуальні питання кваліфікації злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: роль ознак, що впливають на кваліфікацію злочину. *Ірпінський юридичний часопис.* 2024. № 3(16). С. 266–274. DOI: https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(16)-2024-266-274

16. Стратонов В. М. Характеристика державної зради в системі національної безпеки України. *Вісник Національної академії правових наук України.* 2023. Т. 31. № 1. С. 216–233. DOI: https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-31-1-216

17. Тимчишин А. М. Використання криміналістичних даних для розробки стратегій протидії воєнній агресії в секторі енергетичної безпеки. *Національна безпека: загрози та виклики*: матеріали Всеукраїнського науково-

педагогічного підвищення кваліфікації (1 квітня – 12 травня 2024 року). Львів–Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 212–216. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/22907/1/%D0%90dvanced_training_UzhNU.pdf (дата звернення: 20.03.2026).

18. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 20.03.2026).

19. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20 (дата звернення: 20.03.2026).

20. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї та переміщення Збройних Сил України: Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20 (дата звернення: 20.03.2026).

21. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо запобігання випадкам уникнення кримінальної відповідальності особами, які вчинили кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України: Закон України від 26.02.2025 № 4268-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4268-20#Text (дата звернення: 20.03.2026).

22. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 20.03.2026).

23. Лега О. В., Прийдак Т. Б., Яловега Л. В. Цифрова безпека і кримінально-правові механізми захисту інформаційних активів: сучасні тенденції. *Інноваційний вектор розвитку обліку, фінансів, аналізу й аудиту в Україні та світі*: збірник праць IV Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Житомир, 6–7 листопада 2025 року). Житомир, 2025. С. 94–97. DOI: https://doi.org/10.6084/m9.figshare.30735509

24. Статистика. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 20.03.2026).

25. Розділ I злочини проти основ національної безпеки України. *Опендатабот: вебсайт.* URL: https://court.opendatabot.ua/lp/rozdil-i-zlochyny-proty-osnov-natsionalnoyi-bezpeky-ukrayiny-188 (дата звернення: 20.03.2026).

26. Антонюк Н. Із висновків та рекомендацій з актуальної теми «Злочини проти основ національної безпеки України крізь призму доктрини кримінального права та практики правозастосування». *Право України*. 2022. № 11. С. 118–125. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/1.pdf (дата звернення: 20.03.2026).